 *Sapientiana* 5 (2012/1) 84–97.

Marko Rupnik SJ

# A lélek szerinti élet és a folyamatos továbbképzés – a képzés teológiai és spirituális látásmódja

## Milyen életről beszélünk? Milyen életről szól a képzés?

Engedtessék meg, hogy három összefoglaló megjegyzést tegyek az ember teremtését és megváltását illetően, tisztázandó, milyen életről van szó, amikor a képzésről beszélünk a szerzetesi élettel kapcsolatosan.

Isten megteremtette az embert az első öt napban általa alkotott anyagból, és rálehelte az éltető leheletet. És ahogyan Szent Iréneusz mondja, pontosan ez a sajátos keverék az ember. Ezt a leheletet az Egyház mindig úgy fogta föl, mint Istennek azt a személyes dimenzióját, amely lelke és élete, legbensőbb, legszemélyesebb dimenziója. A hagyomány egyöntetűen a héber *nefeshi*, azaz élet terminusból kiindulva magyarázta a leheletet. Az élet princípiuma kizárólag Istenhez kötődik, amennyiben Isten az élet egyetlen forrása, és mivel a lehelet belülről jön, kifejezi Isten személyes részvételét az ember teremtésében: Isten személyes része részt vesz a megteremtett emberben.

Az egyházatyák közül többen, így Nazianzoszi Szent Gergely is úgy szemlélte az ember teremtését, mint ami mindenekelőtt részesedés Isten Igéjéből: Isten az Ige felénk fordulása által teremt, az ember teremtény, és identitása, hogy ő az, akihez az Ige szól. Ily módon a dialógus el van rejtve magának az embernek a lényegében. A szent atyák mindenekelőtt az agapét látták ebben a részesedésben, azaz a szabad szeretetet, amely maga Isten az ő lényegében és természetében, s amelyben Isten részesíti az embert, amikor személlyé teszi őt, azaz olyan létezővé, amelyet nem lehet tárgyra redukálni és semmiféle más valóságban nem merülhet ki, mert a szeretet kimeríthetetlen és mindig személyes. A szeretet a szabad kapcsolatokban valósul meg, amint a Szentháromságban, úgy az emberi személyben is. Az ember éppen azért személy, mert kapcsolati természetű, és

*Az előadás 2010-ben a konventuális ferences rend (minoriták) rendi gyűlésén hangzott el.*

azért kapcsolati természetű, mert a Szentlélek által részesül Isten szeretetében és isteni életében, ami lényegét illetően szeretet.

Szakszerűbb teológiai megfogalmazással élve az ember hármas létező: alkotóelemei a test, amelyet a lélek energiája éltet, a lelket pedig a szellem. Az Isten ama leheletére visszavezethető szellem tehát az embernek az a dimenziója, amely egyfelől teljességgel az emberhez tartozik, másfelől Istenhez is tartozik. Vagyis a szellem az ember igazi részesedése Isten életében. Az ember képessége arra, hogy megnyíljon és befogadja az éltető személyes, szeretet-princípiumot. A lélek pedig az a híd, amelyen át a szellem az emberibe jön és az emberi Isten felé halad, ezért Szergej Bulgakov (1871–1944) test-lélekről és lélek-szellemről beszél, megvilágítandó a léleknek ezt a szerepét, vagyis hogy egyrészt a test valóságához tartozik, tehát teremtményi, másrészt megnyílik a szellem, tehát az isteni felé.

A bűn elválasztófalként ékelődik a szellem-lélek és a lélek-test közé. A végleges és visszafordíthatatlan elválasztás a halál győzelmét jelentené. A végleges szétválasztódásnak ezt az állapotát akadályozta meg és győzte le a Megváltó.

## A BŰN HATÁSA

Az ember, midőn elszigeteli magától a leheletet, bezárkózik a teremtés első öt napjának valóságába, azaz csupán a növényi és az állati világgal való rokonságában ismer magára. Elszigeteli magát a forrástól, magába zárkózik, és valamiképpen egyre jobban hasonul ahhoz a világhoz, amelyhez tartozóvá válik. Azonban nem tud egyszerűen csak hasonló maradni például az állatvilághoz, mert a bűn által megrontott szeretet- és szellem-természete képessé teszi a rosszra. A bűn éppen a halálfélelemből meríti erejét. A szellem nélküli lélekkel rendelkező hús és vér a sebesült ember véget nem érő kiáltása. Ez a sebezhetőség az ember középpontjává válik, s ő mind jobban elidegenedik, és sós földre száműzi magát, mint Jeremiás próféta mondja. A bűn ekkor elvágja az embert az élet forrásától, bezárja a teremtett világ előttibe és elhalkítja benne az Igét. A bűnt a szeretet győzi le, a szeretet képessége. A szeretet hiánya folytonos elidegenedés forrása az ember számára, s ebben az értelemben száműzetés az életből a halálba.

Krisztus, a valóságos Isten és valóságos ember, teljesen magára veszi az ember valóságát, hogy legyőzze a halál hatalmát. „*Mivel tehát a gyermekek részesei a testnek és vérnek, ő maga is hasonlóan részese lett ezeknek, hogy a halál által lerontsa azt, akinek halált osztó hatalma volt, az ördögöt, és megszabadítsa azokat, akiket a halál félelme egész életükön át rabszolgaságban tartott*” (Zsid 2, 14–15).

## Az új élet

A keresztség által tehát vele együtt mindannyian eltemettettünk a halálba, mert amiképpen Krisztus feltámasztatott a halálból az Atya dicsősége által, mi is képesek vagyunk új életet élni. Ha tehát egészen egyesített minket ővele az övéhez hasonló halál, feltámadása is egyesíteni fog minket vele. Jól tudjuk, hogy a mi régi ember-voltunkat vele együtt keresztre feszítették, hogy megsemmisüljön a bűn teste és mi ne legyünk többé a bűn rabszolgái. Hiszen aki meghalt, az immár mentes a bűntől.

De ha Krisztussal együtt haltunk meg, hisszük, hogy élni is vele együtt fogunk, tudván, hogy a hallottaiból feltámadt Krisztus nem hal meg többé, mert a halálnak immár nincs hatalma felette. Ne nyújtsátok oda tagjaitokat a bűnnek az igazságtalanság eszközéül, hanem adjátok oda magatokat Istennek a halálból visszatért élőkként és tagjaitokat Isten igazságosságának eszközeként.

> „Eltemettek tehát vele együtt a halálba a keresztség által, hogy amint az Atya dicsősége feltámasztotta Krisztust a halottak közül, éppúgy mi is új életben járjunk. Ha ugyanis eggyé lettünk vele halálának hasonlóságában, úgy majd a feltámadásában is egy leszünk vele. Hisz tudjuk: a régi embert bennünk azért feszítették meg vele együtt, hogy a bűn teste elpusztuljon, s ne szolgáljunk többé a bűnnek. Mert aki meghalt, az felszabadult a bűn alól. Ha tehát meghaltunk Krisztussal, hisszük, hogy Krisztussal együtt élni is fogunk, mert tudjuk, hogy Krisztus, miután feltámadt a halottak közül, már nem hal meg, s a halál többé nem uralkodik rajta. […] De ne is adjátok oda tagjaitokat a bűnnek a gonoszság fegyvereiként, hanem mint akik a halottak közül életre keltetek, adjátok magatokat Istennek, s tagjaitokat is, mint az igazság fegyvereit, adjátok Istennek!” (Róm 6,4–9.13).

A megváltás számunkra a keresztség szentségében történik meg. A keresztség ugyanis, miként a szír atyák mondanák: a szülés, és az Egyház az anya, aki szül. Cabasilas szerint a születendő hasonlít arra, aki őt szüli.[1] Nos, ha az Egyház a mi anyánk, akkor az élet, amit a megkeresztelt kapott a keresztségben, hasonlít az Egyházhoz.

Ennek az Egyházhoz hasonlító életnek elsődleges jellegzetessége maga az ige, amely által végbemegy a csatlakozás a Szentháromság közösségéhez. „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében” – ez a kijelentés nem csupán egy formula, hanem

[1] Nicola Cabasilas: *La vita in Cristo*, Città Nuova, Roma, 1994.

valóságos teremtő szó. Ontológia esemény megy végbe általa, az ember az isteni életből részesedik, és mivel már mondottuk, hogy ez maga a szeretet, az ember tehát újólag beleoltatik a szeretet kommuniójába. Jean Corbon igen helyesen mondja, a Szentlélek az isteni életből részesít, és Krisztus testévé tesz minket.[2] Ez azt jelenti, hogy felfedezzük: életet kaptunk, feltámadtunk halottainkból, mert megértjük: részei vagyunk egy olyan szervezetnek, amelyben másokkal közösségben, kommunióban veszünk részt. Tehát egy második kommunió is jellemzi az életet, amelyet kapunk, az egyházi közösség kommuniója.

De a bűnnel meghalt embernek a keresztség szentségében történő újjászületéséhez az anyagra, a vízre és az olajra is szükség van. Ekkor, mint a keresztelési szövegek, különösen a régiek világosan jelzik, az Egyház liturgiájában eltávolíttatik a teremtett világból a bűn fátyla és a világ újra azzá lesz, ami a teremtő elképzelésében volt, vagyis a hely, ahol Isten szereti az embereket, táplálja, élteti, üdvözíti és megszenteli őket. Az életet, amelyet kapunk, egy harmadik, a teremtett világgal való kommunió jellemzi, így az ember hivatása a világ munkája által való átalakítása lesz, melyben az anyag az ember kezében a *caritas* és a szeretet adományává válik. Ez a mindennapok liturgiája, testünk liturgiája, amely felszabadítja az anyagot a rabszolgaságból, az egoizmusból és az erőszakos birtoklásból, és megadja neki igazi értelmét, azaz hogy részesedjék az emberek közötti szeretetből és adománnyá váljék, mert a szeretet megvalósulásához anyagra van szükség. Ebben a három kommunióban rejlik az élet tökéletességének értelme, melynek megélésére és teljes megvalósítására meghívást kaptunk. Ennek a keresztségi életnek a radikális megélése lehet a szerzetesi élet értelme, megvalósításának módja pedig benne rejlik magában az életben, amit kaptunk. Cabasilas abban foglalja össze az evangéliumok paraboláit, hogy az élet, melyet kaptunk, Krisztus élete, és úgy valósul meg, hogy nemcsak követjük Krisztust, hanem Vele járunk, úgy, ahogyan Ő, mert ténylegesen Ő a mi életünk (vö. Kol 3,4).

Miként valósítható meg Krisztus élete? Krisztus élete megvalósításának csúcspontja a húsvéti szent három nap, és a dogmatika azt tanítja nekünk, hogy a húsvét a szent három nappal az a forma, amelyben Isten szeretete él a történelemben. Benne összeütközik két életfajta, miként Szent Pál kifejti (a hús és a szellem). A bűn által megsebzett régi ember élete úgy próbál megvalósulni, hogy önmagát érvényesíti, mert egyre jobban tudatában van annak, hogy az öröklött, húshoz és a vérhez kötődő élet kicsúszik a kezéből és halálra van ítélve. Az új élet, Krisztus élete, az Istennel való kommunió élete egyre inkább a szeretetben valósul meg, vagyis önmagunk feláldozása által. A szeretet magában foglalja a sze-

[2] Jean Corbon: *Liturgia alla sorgente*, Qiqajon, Magnano, 2003.

retet bölcsességét, amely meggyőzi az embert, hogy a földre hullott mag kicsírázik, és gyümölcsöt hoz a halál révén. És hogy a kicsírázó élet annál fényesebb lesz, minél inkább különbözik a csíra a magtól.

Itt gyakran felbukkan egy különösen veszélyes csapda, mégpedig hogy utánozzuk Krisztust és az ő formáját éljük a régi tartalommal. Azaz lehet új emberként élni, miközben régi emberek maradunk. Ennek a csapdának az elkerüléséhez föltétlenül szükséges a megváltás utolsó és lényegi újdonsága, a pünkösdi pneumatológia. Ez azt tanítja, hogy csakis a Szentlelken keresztül részesedünk ebben az életben, általa válik számunkra valóban elérhetővé és illeszt be minket résztvevőkként Krisztusba. A Szentlélek tesz minket a Fiú gyermekeivé, és csak a vele való szabad együttműködésben *(szinergiában)* élhetem meg önfeláldozásomat, átérezvén a feltámadás egész erejét, megragadván a szenvedés és az áldozat értelmét és jelentését (Fil 3,10).

A Szentlélek jelenléte a lelki élet elengedhetetlen feltétele. A szerzetesi élet jelenlegi kudarcához vezető összes félreértés, egy sor hiba, de a súlyos eltévelyedések fő oka is valószínűleg az, hogy hiányzik a teológiában, a lelki életben és a szerzetesek képzésében egy valódi pneumatológia. Kudarcról beszélek, amennyiben gyakran találkozunk fáradtsággal, szárazsággal, a testvéri együttélésre való képtelenséggel, súlyos individualizmussal, apostoli hatástalansággal, hogy ne mondjam, ellen-tanúságtétellel is. A fő ellentmondás valószínűleg abban áll, hogy rendkívül sokat beszélünk a lelki életről, a szerzetesi életről, az apostoli életről, a világban való tanúságtételről, de nem ébresztünk szeretetet Krisztus iránt, sem vágyat a megkeresztelkedésre, a megbékélésre, az új élet megélésére. Vagyis a Szentlélek hiánya a szépség hiányában mutatkozik meg. A szépség a jó és az igaz teste. A megvalósult szeretet, mondaná a nagy Szolovjev[3] és Florenszkij.[4] Teológiailag tökéletesen világos, hogy a megtestesülés a Szentlélek és az ember szinergiájának műve. Ahol a Szentlelket nem kellőképpen veszik figyelembe, vagy egyenesen nincs is valódi pneumatológia a teológiában, a lelki életben, ott nem létezik megtestesülés, hanem a moralizálás helyettesíti. A megtestesülés teológiailag a teremtés nyomában jár és a világ átváltoztatása felé áramlik, Krisztus üdvözítő szeretetében. A moralizálás viszont a gyakorlatra alkalmazandó elméletre redukálja Isten igéjét, valamint a teológiai és spirituális látásmódot. Tehát a hit moralizálást eredményező ideológiává lesz. Az eszmétől a gyakorlatig. Az eszmék változnak, de a mentális szerkezet változatlan marad. Amivel nem tudnak mit kezdeni, az a szépség. Mert a moralizáló elvek alapján művelt, az eszmék, elméletek vagy ideológiák megvalósítására tö-

[3] Vladimir Soloviev: *I fondamenti spirituali della vita*, Lipa, Roma, 1998.

[4] Pavel Florensky: *La colonna e il fondamento della verità*, Rusconi, Milano, 1974.

rekvő gyakorlat soha nem hozott létre, nem hoz létre és nem is fog létrehozni szépséget. És soha nem képes felébreszteni a kedvet és a vágyat, hogy úgy éljünk. Kelthet ugyan némi csodálatot, de nem ébreszthet vágyat a részvételre.

A szépség hiánya nem romantikus vagy filozofikus kérdés, hanem keserű ténymegállapítás, amely igazabb, mint a szociológiai, kultúraelméleti vagy pszichológiai elemzések. Nem könnyű olyan közösséget találni, amely szép közösségi életet él. És itt mindjárt csapdákkal találkozunk, mert meg kell határoznunk, mit értünk szépen. Természetesen nem az olyan életet, amely megelégszik a változások kezelésével; csak a húsvéti élet szép. Hasonlóképpen nehéz olyan szerzetesi házra, kolostorra bukkanni, ahol megtapasztalható a világ átváltoztatása a kommunió szerint, az Egyházzal a szívben. Itt további ideológiai csapdákkal találkozunk a szépség mibenlétét illetően, amelyet gyakran szembeállítanak a szegénységgel, miközben az Egyház hagyománya megmutatja nekünk, hogy a szépség mindig a szegénység jegyese volt. De mindez azt mutatja, hogy a valóság, beleértve magát az embert is, többé nem szimbolikus valóság, mintha békésen elfogadtuk volna a bűn által épített falat és erre vetítenénk a vallási és emberi értékeket, s aztán ezek nevében hajtjuk végre akaratunkat, miközben nyilvánvalóan számtalan bajjal teli világot hozunk létre, amelyek skálája a teológiai bajoktól a spirituálisokon és lelkieken keresztül egészen a testi betegségekig terjed. Miért adatik meg nekünk ma, annyi év mélyenszántó elemzései után, hogy ilyen gondolatokra jussunk? A szimbolikus valóság olyan valóságot jelent, amelyben láthatatlanul két világ egyesül, az isteni és az emberi, az örök és a mulandó, a teremtetlen és a teremtett. Ennek az egységnek a két pillére, a teremtés és a megváltás teszi lehetővé, hogy bármikor megtisztulhassunk és visszatérhessünk ahhoz a gondolkodásmódhoz, amely elválaszthatatlan része kapott életünknek. Ami árulkodik rólunk és megmutatja, hogy mentalitásunk nem ilyen, az éppen a szépség hiánya, mert a szeretet hiányáról tanúskodik. S a szeretetnek egyetlen eredete van, s ez Isten. Isten szeretet és mi a kegyelem révén szabad akaratunkból mindig hozzáférhetünk ehhez a forráshoz. Amikor ezt a forrást valamilyen lélektani, szociológiai vagy filozófiai állványzattal helyettesítik, először a szent szeretet fog hiányozni, amely szükségszerűen Istenhez, az emberhez és a teremtett világhoz vezet minket.

A szépség hiányát tapasztaljuk az utóbbi évtizedek során kialakult képzési útban is. Elválasztások sorozata vezetett oda, hogy mozdulatlan részegységeknek látjuk a képzést. Kidolgoztunk egy nagy polcrendszert, ahol minden polc megköveteli a saját szakosodását, olykor a saját igazságát, módszertanát, és nem áll semmilyen belső, szerves kapcsolatban vagy összefüggésben a másik polccal. Így aztán olyan emberek kerülnek ki a rendszerből, akik talán föl vannak készülve valamire, de biztosan gyengék a kegyelmi élet kiegyensúlyozott megélésére

*(integrazione spirituale)*. Ennek megvannak a maga klasszikus jellegzetességei, ezek közül most csak néhányat említek. Ilyen az Isten és az ember iránti osztatlan szeretet, az önfeláldozásra való hajlandóság, ami abból táplálkozik, hogy kellőképpen megtapasztaltuk a feltámadást, s ez életerőt és életkedvet ad, azután szabadság a dolgoktól és a személyektől, mert más forrás éltet, más forrás táplál bennünket. A már megtörtént legsúlyosabb törés, ami bizonyosan az erősen moralizáló, intellektualizáló s következésképpen voluntarisztikus korra adott válasz, az az isteni és az emberi elválasztása. De az emberi és a spirituális, a lelki és a vallási elválasztása végső soron súlyos félreértésre mutat rá a hit fő tényezőit illetően.

A keresztény létmód éppen az egység és a szimbólum módja, szentségi és eucharisztikus mentalitás. Megtanítottuk a világot az anyaggal való párbeszédre, először fedtük fel a test, a föld és az emberi munka magasabb értelmét. Tettük mindezt szentségi-krisztológiai alapon, az Egyház életében. Az eucharisztikus mentalitás, a teremtett világtól átitatott gondolkodás megteheti, hogy embert mond, amikor Krisztust említi.

## A hivatás azonos a megváltással

Hivatásunk valamiképpen a keresztségben újjászülető élet lényegéhez tartozik. Az élet története szerintünk, keresztények szerint úgy indul, hogy a sírban vagyunk és hívó hangot hallunk: „Jöjj ki!”, vagy ahogyan a modern szentírásmagyarázat pontosít Lázár feltámasztásával kapcsolatban: „Lázár, gyere ide ki, velem”. A patrisztikus felfogással teljes összhangban, Loyolai Szent Ignác is a halálból az életbe, az elszigeteltségből a kommunióba, a sötétségből a fényre szólító hívással azonosítja a hivatás kezdetét. A bűn megbocsátása, a keresztség szentsége valóban újrateremtés, amely a húsvéti, feltámadási modell szerint történik. Krisztus az életre hív minket, nekünk ajándékozván az életet, s ennek megélése a hivatásunk: megvalósítani ezt az életet a kapott adománynak megfelelően, azaz egységben a szentháromságos Istennel, a többi emberrel és a teremtett világgal Krisztus módjára, egészen addig, hogy nyilvánvalóvá tesszük a Krisztust. Hivatásunk értelme, hogy átragyogtatjuk Krisztust az életünkön, megmutatjuk az átmenetet a rabszolgából gyermekké, szolgából szabad gyermekké válás során. A Szentlélek, amely gyermekké tesz bennünket a Fiúban, megvilágítja, ihleti és mozgatja egész életünket ezen egyre tudatosabb, teljesebb és érettebb gyermekség felé. A Szentlélek afelé mozgatja életünket, hogy teljesen felismerjük magunkat a feltámadt Krisztus testében, hiszen ez tény, és arra vezet minket, mint személyeket, hogy gyermeknek tudjuk magunkat a Fiúban. Hivatásunk tehát abban áll, hogy egyre

teljesebben találjuk meg magunkat Krisztusban és Krisztust önmagunkban, életünkben és történetünkben. Krisztus életünk tartalma, életünk jelentése, s hivatásunk abban áll, hogy felfedezzük ezt a jelentést mindenben, ami csak történik velünk, és Krisztus testeként mutassuk meg magunkat. Krisztus a jelentés és a Szentlélek teszi, hogy felfedezzük ezt a jelentést, és úgy közli mivelünk, mint egy bensőleg és alkotórészként hozzánk tartozó valóságot, ahogyan Jean Corbon mondaná. Hivatásunk tehát nem választható el a kontemplációtól.

A nagy spirituális művészet kontempláció (szemlélődés). A kontempláció azt jelenti, hogy egy dologban meglátjuk a mélyebb valóságot. Tömören kifejezve az igazi kontempláció azt jelenti, hogy meglátjuk minden emberi dolog összefüggését Krisztussal. Ez természetesen nem lehetséges a Szentlélek nélkül, mert nélküle nem láthatjuk meg Krisztus Isten-voltát, és a legjobb esetben is csak puszta metafizikára redukáljuk azt. És ha észre is vesszük Krisztus tartalmait, külsőségekként fogjuk fel őket, nem mint életünk alkotórészét. Miközben a Szentlélek által mozgatott benső megismerés *(conoscenza sapienziale)* közli veled a krisztusi kinyilatkoztatást, felfedezteti veled úgy, mint életed alkotórészét.

Nagyon szomorú látni szerzeteseket, akik még érett korukban is önmagukkal foglalkoznak és próbálják megoldani problémáikat, arról álmodozva, hogy valamilyen varázstudomány majd elrendezi az életüket, kiegyenlíti rendezetlen számláikat, és eljuttatja őket egy ideális állapotba, ahonnan újra szeretnék kezdeni, vagy szerintük újrakezdhetnék. Szomorú látni őket, mert ez utópia, amelyet azonban gyakran a szerzetesi intézmények táplálnak bennük és nyújtanak mintegy csaliként az álmaik és illúzióik számára. Létezik azonban egy jellegzetesen zsidó-keresztény kontempláció, amely hozzásegít, hogy meglássuk Istent a történelemben, és éppen akkor leljük meg a békét, a vigasztalást és az erőt, amikor kommunióban vagyunk a történelemben jelenlévő Istennel a drámai és tragikus pillanatokban és eseményekben. Innen ered a világban való cselekvés egyetlen lehetősége.

Vladimir Szolovjev modern és erőteljes módon mutatja rá, hogy az ember megváltása egybeesik az Egyház létrehozásával, és hogy az Egyház küldetése felragyogtatni a világban ezt a megváltott emberséget, amely a teremtmények világában megéli az egységet a három Legszentebb Személlyel.[5] Az Egyház, mint a személyek kommuniója Krisztusban, Őáltala a szentháromságos kommunióba merül. Szolovjev szerint az Egyház hivatása mindenekelőtt szervezetiségében van, vagyis a közösségi élet, a struktúra megszervezésében oly módon, hogy kitűnjék az Egyház szentháromságos természete és jellege. Tehát az Egyház mint isteni és emberi valóság arra hivatott, hogy összefogja az Isten szerinti életet a teremtett vi-

[5] Vladimir Soloviev: *I fondamenti spirituali della vita*, i. m.

lágban. Emberi természetünk már megváltatott, felvétetett és gyermekivé tétetett Krisztusban. A mi hivatásunk abban áll, hogy elfogadva ezt a tényt, konkrét tettekkel és kommuniós mentalitással csatlakozzunk mindenki *szinergiájához/egységéhez*. Röviden összefoglalva: a szentháromság-modell a három Személy tökéletes és abszolút, szinergikus együttműködése, közösségük a tökéletes szeretet és egyetlen valóság mint Isten, amely egyetlen. Ez az együttműködés teszi, hogy a Szentháromság minden személye teljességgel részesül a másikból, és már az egyházatyák korában bebizonyították, hogyan vesz részt mindhárom személy az egyik vagy a másik cselekedeteiben. Nem létezik az egyes személyek külön érvényesülése vagy önérvényesítése, hanem mindig a kommunió szinergiája működik, amely magával a cselekedettel állítja az egyest mint a három egységét. Az Egyház hivatása tehát az emberi élet megszervezése ennek mintájára. S itt lép be a szerzetesi élet, mint vezető, mint prófécia, mintha már az itteni életben felfedné a túlvilági életet. Mintha már ma megmutatnánk az eszkaton idejét.

Ha, miként Szolovjev teszi, Szent Ágostont és a Szentháromságról írott traktátusát is megidézzük, újra meg kell állapítanunk, hogy az összekötő szál megint csak a Szentlélek. A szentháromságos élet nélkül, amelyben a Szentlélek által Krisztusban részesülünk, nem érthetjük meg a Szentháromságot. Sajnos elég belepillantanunk a mostanában kiadott teológiai kézikönyvek bármelyikébe és látni fogjuk, hogy valami elromlott.[6] Ágoston azt mondja, hogy amint az elme megtisztulása és a Szentlélekben való részesedés nélkül nem ismerhetjük föl Krisztusban az Urat, Isten Fiát, hanem megrekedünk ember voltánál, úgy megtisztulás és a Szentlélekben való részesedés nélkül nem jutunk el a Szentháromság ismeretére. S hogy ezért a Szentháromságot a tapasztalati világból vett és Isten felé vetített gondolatokkal helyettesítik, mintha mondanának valamit Istenről, mintha az anyagtól megszabadított, a fizikai világon túli gondolatok volnának, vagy metafizikai felvetések, amelyek valami fontosat közölnek Istenről. Ágoston azt mondja, hogy mindkét felvetésből ugyanaz hiányzik, vagyis az Istennel való *kommunió*.

A tapasztalat is azt bizonyítja, hogy mennyire bezárkóztunk az élet megszervezésébe a földi világban. Valószínűleg itt is visszahatásról van szó a múlttal szemben, amikor is az istenit elgondolt ideálként tételezték, amit aztán moralizáló módon akartak alkalmazni az életben. Az erre adott válasz, hogy az életet kidolgozott kategóriák és kritériumok alapján szervezzük, a történeti koordinátákon belül. Hiszen szinte teljesen elzártuk, elfelejtettük vagy eltöröltük a történelemből az örökkévalóságba, az eszkatonba való átmenetet. Az eszkatológia gyakorla-

[6] A kritikai szempontokhoz vö. TOMÁS SPIDLIK: *La spiritualità dell'Oriente cristiano*, San Paolo, Cinisello Balsamo, 1995; CENTRO ALETTI: *Teologia pastorale*, Lipa, Roma, 2005.

tilag teljesen eltűnt a láthatárunkról, s történt ez azért is, mert az Egyház és életünk megszervezése olyannyira radikálisan immanens, vagyis kultúraelméleti, szociológiai és pszichológiai kritériumok alapján történt, hogy az eszkatológiai életbe való átmenet annyira radikális ugrást jelentene, hogy az már elképzelhetetlen. Az életadó lehelet irányába felépített falat annyira megszoktuk már, hogy meg sem próbáljuk áttörni vagy eltávolítani, hanem rávetítve nagy értékekből felépített ideológiánkat, ennek visszfényében próbáljuk megszervezni életünket a bezárt szobában. A mód, ahogyan életünket szervezzük, elárulja hivatásszemléletünket, és immár teljesen világos, hogy évtizedekig bezárkóztunk a földi világba, s tettük ezt olyan gyökeresen és kizárólagosan, hogy az eszkatológiai élet tökéletesen eltűnt a látóhatárunkról, olyannyira, hogy gyakorlatilag már nem hisszük testünk és életünk feltámadását, amint a statisztikák is mutatják.

Az ilyen módon értelmezett és megélt hivatás nyilvánvalóan terméketlenségbe, a kreativitás hiányába fullad. Egy ilyen élet nem gyakorolhat vonzerőt, mert csak az vonz, ami valóban él, de, amint Szent Ágoston mondja, mi lehet Krisztus embersége Isten-volta nélkül? Mi a mi emberségünk az életadó lehelet, a keresztségben való feltámadás nélkül? Testünket a lélek tölti meg élettel, s a lelket a Szellem (*ol. Spirito = Szentlélek*), de ha a Szellemet kihagyjuk, a lélek meghal és a lélek tanulmányozása valójában a halál pszichológiája. S a kommunió a Szentháromság nélkül csupán a kapcsolatok élettelen, lélek nélküli matematikája. Ezért volt a sok tévelygés, hogy egy kis életet találjunk elmélettől elméletig, módszertantól módszertanig futva. De végül meg kellett állapítanunk, hogy a kapcsolat-elmélet megváltás nélkül megoldhatatlan. Így aztán jobb, ha valódi kapcsolatok nélkül, vagyis közösség nélkül szervezzük az életet.

Megpróbáljuk tehát életünket a környező világ által nyújtott legmagasabbrendű értékek szerint megszervezni. Gyakorlatilag ez a vezető trend az utóbbi évtizedek szerzetesi életében. Egyszer a szociális kérdések, másszor a feminizmus, a másságot hordozók, a homoszexuálisok emancipációja, az ökológia stb. Hogy a világ a saját ideológiái után fut, az érthető, de hogy ez történjen a szerzetesi életben is, az nagyon szomorú. Szomorú, mert megint megmutatkozik a lényeg hiánya. Hogy nem lehet megtanulni, hogy az eticizmus, a moralizálás és a hit ideologizálása a legádázabb ellenség, a kereszténység valóságos rákfenéje? Mik azok az értékek, amelyek az Egyház területén születtek a Krisztusban megváltott és a Szentlélektől vezérelt keresztények élete által, s most innen elszakítva próbálják meg elénk tárni őket? Ezek az értékek értékek voltak, mert magukban hordozták a pneumatológiai és krisztológiai nyitás lendületét. Ezt a két dimenziót megszüntetve ideológiai harcok tárgyává válnak, amelyek sokszor a rájuk hivatkozók viselkedésének meghasadásához vezetnek.

Az Egyház hivatása – s mi szerzetesek pontosan ennek a hivatásnak a tengelyében vagyunk – abban áll, hogy mindig jobb életminőséget teremtsen. A kreativitás teológiai értelemben azt jelenti, mindig a korábbinál jobb minőséget adunk az életnek. S az élet minősége a halál legyőzésének lehetőségén mérhető le. Csak az a valódi életminőség, amely ellenáll a halál rozsdájának, a halál rontásának. Az egészen másfajta kreativitást a teológia illúziónak tekinti. Az életnek ez a minősége, amely képes rá, hogy a halálnak már a hátát lássa – mert már túl van rajta – csak Krisztus általi részesedés az isteni kommunióban, ami örök. Csak Isten szeretete bizonyult olyan erősnek Krisztusban, hogy amikor megölték, föltámadt, és még akkor is tovább szeret. A kreativitás tehát valójában abban áll, hogy az emberi életet Isten élete szerint szervezzük. Az emberi kreativitás nem áll meg a tökéletes formáknál, a kidolgozott külső formáknál, mert az élet minősége a kommunió a szeretetben, és a szeretet a húsvéti módon valósul meg, tehát fennáll annak a veszélye, hogy a tökéletesség mintájául állított külső forma bálvánnyá válik, mert ha valóban spirituális, akkor mindig nyitva áll a húsvéti dráma felé. S ez nem a külső, mozdulatlan formai tökéletesség. Istenünk legmagasabbrendű megnyilvánulása nem egy tökéletes szobor, hanem a kálvária és a nyitott sír.

Vegyünk egy művészeti példát. A keresztények művészete, állítja Bergyajev, soha nem a tökéletesség művészete, ez a pogányok művészetének jellemzője, akik a földi életben keresik a tökéletesség formáját, amely abszolút modellként jelenik meg.[7] A keresztények művészetükben hagyják, hogy átderengjen a törékenység, a csonkaság egy formája. Olykor egyenesen a csúnya felé közelednek, mert az ember a bűnnek, a csalásnak, az elbukásnak kitett lény. Ezért nem formailag dolgozzák ki a tökéletességig, hanem az ember és az Isten között létrejövő, üdvözítő és teremtő kapcsolat során. Így a keresztények művészete megpróbálja megmutatni az ember tökéletességét, hiánytalanságát, amely az üdvözítő és átalakító, isteni-emberi viszonyban rejlik. Ez a viszony megvalósult Krisztusban és Krisztuson keresztül folytatódik az Egyházban. Csúcspontját egy nektek oly kedves korban érte el Dantével, Cimabuéval, Giottóval és Szent Ferenccel. Az ő koruk nem valamely esztétikai filozófia kora, hanem akkoriban az esztétika, a művészet szabályát az – erősen krisztológikus – teológia és a liturgia jelentette. Pontosan ebben áll Szent Ferenc kreativitása, vagyis abban, hogy az őt körülvevő modellek felett álló életminőséget mutat fel. Megérti, hogy Krisztusban megváltották, és próbálja élettörténetében, környezetében megmutatni, hogyan él a Krisztusban megváltott, szabad ember. Ezek a kategóriák és kritériumok jellemzik a keresztények kreativitását. Ezt a kreativitást

[7] NIKOLAJ BERDJAEV: *Il senso della creazione*, Jaca Book, Milano, 2004.

éppen azért ismerjük el, helyesen, mert mentes az ideologizálástól és a fanatizmustól. A gazdagságban élő Pápa előtt mezítláb megálló Ferenc nem vet követ az Egyházra, hanem kreatívan megmutatja egy megváltott ember életét. S a megváltott ember nem megváltott, ha még meg akar semmisíteni valakit.

A közvetlenül ezt követő kor már másfajta művészetet mutat. Ahelyett, hogy megtartaná a hitnek, a spiritualitásnak és a kultúrának ezt a magas színvonalát, sokkal könnyebb engedni a kísértésnek, hogy átvegyék és az Egyházba importálják a pogány szépségmintákat. Például Botticelli már nyíltan ezt teszi. És mi történik? Ez a művészet spirituálisan már nem hatékony, mert hiányzik belőle az isteni és emberi viszony, ami ember és az őt üdvözítő és átalakító Isten között lejátszódik. Mivel ebben a művészetben nincs jelen ez a viszonylat, nem jeleníti meg Isten és ember misztériumát. Még ha formailag vallásos marad is a vallási téma miatt, ez a vallás már egy olyan képzőművészet által elmesélt kulturális adat, melyben az embernek nincs többé elengedhetetlen szüksége Istenre, szeretetére, üdvösségére. Ezért a vallás lassanként esetlegességgé, szabadon választhatóvá válik. Nélküle is megvan az ember. Az ember képes tökéletessé tenni, kiteljesíteni és megvalósítani önmagát. Mert a pogány világból átvett, mintaként ajánlott forma ideális forma, ami felé hajszolhatjuk az embert, és minden lépés, amivel közelebb kerül hozzá, megerősíti az embert feltételezett kreativitásában.

Ha végiggondoljuk ezt a hátteret, és felidézünk néhány, a vallásos élet által létrehozott művet, meglepő egyezést fedezhetünk fel. Szinte minden apostoli intézkedés, kórházak, iskolák stb. a törékeny, szegény, beteg, sebesült, tudatlan, esendő emberről és Isten üdvözítő és jótékony cselekedeteiről szól, amelyeket az emberben végez. Megállapíthatjuk, hogy lassanként a mű, a mű formája és ennek társadalmi hatása került a fő helyre. Egyenesen magát a vallást, hogy ne mondjuk, Istent is alávetették és beskatulyázták a műbe. Alárendelték az iskolának Istent, a hitet, a vallást, a spiritualitást, és iskolás módon az iskola részévé tették. Mindez erős reakciót váltott ki a hit, az Egyház és még Krisztus ellen is. Az iskoláknak megvan a maguk módszertana, tantárgyi megközelítésük, és ezek elnyelték az eredetiséget, mindinkább elsőbbséget biztosítva a doktrína fontosságának ideális-konceptuális és mindenekelőtt etikai és morális tekintetben. Mivel elvesztették az Istennel való egység lényegi gondolatát, a fenti dolgok kényszerré, teherré váltak, amelyek inkább a szabadság hiányát érezttették a fiatalokkal, mintsem az ember kiteljesedését. Ekkor erős allergia fejlődött ki, s az Egyház és a keresztény élettel teli kultúra elutasítása nemcsak hogy divat lett, hanem lelki és kulturális feszültséglevezető módszer is. Azt gondolták, hogy úgy szerezhetik vissza a rokonszenvet, ha Egyházon kívül népszerű gondolkodásmódokat, modelleket, mintákat és értékeket favorizálnak, de nem vették észre, hogy még min-

dig ugyanaz a csapda tartja fogva őket. Ahelyett, hogy úgy teremtették volna meg az élet minőségét, hogy megmutatják ezt a Krisztusban megváltott és szabad emberséget a maga végtelen kommuniós látóhatárával, folytatták a minták és a formák átvételét a világból, ahol ezek bizonyosan a szeretet-dimenzió és a halál legyőzéseként értelmezett életminőség nélkül jöttek létre. Mert világos, hogy nem látszanak valami nagy eredményei ennek a „modern" gondolkodásmódnak. Sőt, valószínűleg az történt, amit prófétikusan jósolt majd egy évszázada Nyikolaj Bergyajev, megérezvén, hogy a kreativitásnak ez a hiánya, az értékek etikai-morális szféráiba történő bezárkózás abban az illúzióban, hogy így párbeszédben maradhatunk a többségi, vagyis nem hívő kultúrával, az egyházi intézmények összeomlásához vezetett, mert ezeket a hit, valamint Isten és az ember meggyőződéses szeretete tartotta össze. Ő azt mondja, hogy amikor az egyházak tökéletesen megszervezik majd a tevékenységüket, s a társadalmi és kulturális élet legfejlettebb és legkidolgozottabb formáit alkalmazzák, nagy tömegek fogják elhagyni az egyházakat. A hívek elvesztésétől sújtott egyházak még szorgalmasabban fogják fejleszteni intézményeiket és próbálják kielégíteni az emberek igényeit. Az emberek azonban távol maradnak majd, sőt ezzel a tevékenységükkel az egyházak hatalmas konfliktusba kerülnek a társadalommal. Bergyajev egyszerűen azért vélelmezi ezt a konfliktust, mert a civil társadalom fejlődni fog, s amit egykor az Egyház tett, azt most meg tudja tenni a civil társadalom, sőt meg is akarja tenni, hogy megakadályozza az Egyházat a hatalom gyakorlásában, amelyet a társadalom már csak kulturális, gazdasági és társadalmi hatalomnak lát. Két hatalom összecsapásáról van tehát szó, egyazon harcmezőn. Remélem, világos, hogy a tévedés, vagy mondhatjuk csapdának is, az volt, hogy az Egyház létrehozta a kulturális és társadalmi élet tökéletességének formáját, amely többé nem Isten és ember misztériumának jelenlétén alapult, hanem az önmagáért való humanista kultúrán, amelyre különféleképpen és eltérő megközelítésekkel alkalmazták a vallásos viszonyulást. S ahogyan az emberek egyre inkább szükségtelen járomnak érezték ezt a vallásos világot, úgy a világ létrehozta ugyanazt a formát, immár vallásosság nélkül.

A képzés alapproblémája manapság tehát elsősorban az alapok, hitünk legmélyebb dimenzióinak, s mindenekelőtt a keresztségi életnek az újrafelfedezése. Arról van szó, hogy poroljuk le az Egyház és a különböző szerzetesrendek szentségi emlékezetét, azért, hogy újra valóban birtokba vegyük Istennel való egységünket és Krisztusban való életünket. A folyamatos továbbképzés fontos, nyitott kérdése, hogyan mutassam ki megváltott emberségemet és Krisztusban gyermekké tett személyemet. Nyitott kérdés, hogy mi közösségként hogyan szervezzük meg életünket és dolgozzunk a világban úgy, hogy láttassuk, szabadon csatlakoztunk a kö-

zösséghez, és láttassuk Istennel, a többi emberrel és a Földdel való kommuniónkat. A nyitott kérdés a világ és a történelem átváltoztatása nem valamely ideológia, hanem Krisztus Teste szerint. A kreativitás eredeti értelmében ez a kihívás.

Ha válaszolni akarunk Istennek, azt hiszem, mindenekelőtt arra van szükség, hogy bátran újragondoljunk bizonyos dolgokat, gondolati ösvényeket, amelyeken az utóbbi időben jártunk. Nemcsak a XX. századra gondolok, hanem sokkal korábbi időkre és arra, hogy újra fel kéne vetni egy hitelesebben keresztény, eucharisztikus, kommuniós, szimbolikus gondolkodásmódot. Bátorságra van szükség egy szemlélődő és szimbolikus mentalitás kifejlesztéséhez, amely képes az egész szemlélésére, miközben a részletre figyel. Befogadó megközelítésre a kizáró helyett. Eucharisztikus szemlélődő mentalitásról van szó, amelyben folyamatosan megtapasztaljuk, hogy Krisztus Testét, amely mi vagyunk, az ő vére élteti, ezért életünk lehet kreatív és önmagához nem lekötött, hiszen biztonságos, amennyiben többé nem a mi vérünkhöz, hanem Krisztuséhoz kötődik. S az életnek ez a biztonsága szabadít fel bennünket az önmagunkért való aggódás alól és vet minket a szeretet-nyitásba a világ felé. A szerzetesi életnek ma mentesnek kell lennie az egoista, nárcisztikus szorongástól, amellyel folyamatosan önmagunkért aggódunk. Fel kell szabadítanunk az ember és a bűnös iránti szeretetünket. A képzésnek is, és elsősorban a képzésnek arra kell irányulnia, hogy létrehozza a találkozást a Megváltóval, majd pedig elősegítse a kreativitást.[8]

*(Sulyok Miklós fordítása)*

[8] A szerző gondolataihoz lásd még bővebben: Marko Rupnik: *Nel fuoco del roveto ardente*, Lipa, Roma, 1996; Id.: *Dall'esperienza alla sapienza*, Lipa, Roma, 1996; Id.: *Alla mensa di Betania*, Lipa, Roma, 2004; Id.: *Il cammino della vocazione cristiana*, Lipa, Roma, 2007.